

jeziji. Moguće bi to bilo odrediti po životu sv. Grgura Nazijanskoga († 389.). — Ipak je pisac ove himne dobro svrstao u pojedine tipe, judaistički ili sinagogalni, helenistički, kristologički i trinitarni tipus već prema tome, kakvog je sadržaja pojedini himan. Daljni paragrafi ovog odsjeka: o molitvenom životu, križanju pak o slavljenju paske jednako su kritično obrađeni kao i pređašnji.

Iz ovoga, što smo spomenuli iz djela prof. Sch., opaža se, da je on njime zadužio kat. znanost. U koliko mu uspjele dokazati svoju tvrdnju o postanku crkvenih konstitucija, moći će se konačno rasuditi, kad izađe i treći svezak. Da imade tu i tamo tvrdnja, koje počivaju samo na hipotezi, ne da se dvojiti; no uza sve to pisac je poznatom svojom dubokom erudicijom osvijetlio u velike prve kamene, na kojima počiva golema zgrada katolicizma. Djelo je njegovo ujedno i divna apologija sveukupnog kršćanskoga liturgičnoga života protiv modernih liberalnih nadri-kritika, koji bi htjeli kršćanstvo imati bez Krista, a liturgične čini prvih vijekova protumačiti bez crkve kao nastavak judaizma i produkt helenizma. Mi ovo djelo svima bogoslovima i svećenicima preporučujemo.

J. Pavić.

Wittmann Dr. Michael. Die Grundfragen der Ethik. Stoji: 120 M. kod: Verlag der Jos. Kösel'schen Buchhandlung u Kempten-u ili u München-u. U maloj osmini 178 str. Sammlung Kösel br. 29.

Pitanje o čovječjem životu označuje najnoviju fazu u filozofskom pokretu. Uz metafiziku izbija sve to više na površinu ispitivanje čovječjeg bivovanja, i to navlastito pogledom na čudorednost. Svatko ide za autonomijom čovječje naravi, ali svatko ne ide jednakim putem. Zato mi možemo s punim pravom reći, da se sadašnji svijet bori za opstojnost bilo kakove čudorednosti. Prof. Wittmann ispitiva upravo s ovom knjigom sve one struje, na koje mi nailazimo pri današnjim najozbiljnijim pitanjima moralnog života.

U Wittmannovu su djelu nahrcnuta sva temeljna pitanja, što se odnose na etiku. Tako se u prvoime poglavlju „Die Erscheinung der Sittlichkeit“ utvrđuje pojam čudorednosti. Koji je vrhovni zakon u moralnom redu, to nam pisac donosi u drugom poglavlju pod naslovom „Das oberste Sittengesetz“, gdje se bistrim razlaganjem upoznaje, kako je moralni red nepromjenjiv i kako se može do tog reda sigurnim putem doći. Treće poglavlje „Die sittliche Pflicht“ objašnjuje pojmove dužnosti, koje nami nadolaze od nekog drugog višeg bića, t. j. Boga, a koje mora dopustiti svatko, koji zdravo misli i umuje. Odnosaj se čudorednosti prema blaženstvu riše u četvrtom poglavlju „Moral und Glückseligkeit“, gdje se pisac podjedno osvrće i na razne filozofijske sustave, koji su u prošlosti išli za opredjeljenjem kreposti i njezine zaslužene nagrade. Načela nekih filozofa za uspostavu čudorednosti bivaju neprihvatljiva najvećma zbog toga, što s njima, mjesto da utvrdimo moral, mi rušimo moral. To je očito, pripustimo li čovjeku neograničenu slobodu u bezuvjetnoj mjeri. Wittmann o tom besmisli govori u petom ili zadnjem poglavlju „Moral und Freiheit“ i dolazi do skladnog zaključka, da ni determinizam ni t. zv. autonomni moral ne podižu čudoredne svijesti, dali se čudoredna svijest podiže jedino pomoću vjerskog mišljenja, koje kasnije uređuje i svijest prave slobode. Tijekom ovih pet poglavlja pisac je nastojao svagdje, da nam opću značajku zdravog čudorednog mišljenja i življenja pruži iz povjesti, etnologije, antropologije ili psihologije, a ponajviše iz iskustva. Tim nam je prof. Wittmann kušao označiti čudorednost i kazati razlog njezine opstojnosti. Laž, bistrina i korektnost piščeva razlaganja knjigu najbolje preporučuju.

Anton Lovre Gančević O. F. M.

Fröbes Josef S. J., Lehrbuch der experimentellen Psychologie. I. B. 2. A. Freiburg, Herder 1917. M. 8.60.

U 1. dijelu prve sveske govorio je autor o čutilnom poimanju (u dva odsjeka). Ovaj 2. dio raspravlja (u trećem

odsjeku) o zamjetljivosti (Wahrnehmungsvermögen), o psihofizici (u 4. ods.) i o asociaciji (u 5. ods.). Zadržati ćemo se kod 3. odsjeka zato, da nu malo prigovorim, jer u pohvalu autorove zamjerne erudicije i potpune verziranosti u području eksperimentalne psihologije govori čitavo njegovo djelo.

U Predgovoru se kaže, da empirička psihologija ne smije biti u svezi sa spekulativnim principima. Ali tu razlikujem: tako da se na njima metodički bazira — concedo; tako da se rezultati empiričkog istraživanja ne dadu upotrebiti kao baza spekulativnog doumljivanja — nego. Ova distinkcija vrijedi ne samo općenito, već i napose za predležeci udžbenik, i ovamo se upravo odnosi moj prigovor. Hoću naime da kažem, kaogod što je ispravno, da empiričko istraživanje samo po sebi ne treba i ne može segnuti u čisto spekulativne kontroverze, tako je opet u okviru jednog udžbenika veoma poželjno, da se kod pojedinačne prilike upozori, kako problemi emp. psihologije odlučno uplivaju na opće filozofijske nazore, i da se pokaže, koji će od raznih nazora uspješno iskoristiti pojedine rezultate emp. psihologije. Ovaj je postulat opravdan iz dvojakog razloga: da u jednu ruku odskoči važnost emp. psihologije za cjelokupnu filozofiju, a još više zato, da se unese orientacija u čestokrat veoma oprečne, a historički epohalne filozofijske nazore. Evo, da budem konkretan.

U 3. odsjeku govori se općenito o zamjetbama (Wahrnehmungen) t. j. o takovim svjesnim sadržajima, koji su kao objektivne cjeline sastavljeni od pojedinačnih očuta odnosno pomisli. Zato 1. poglavlje u ovom odsjeku govori o pomislama. Zar nije mogao autor napominjući razliku između očuta i pomisli upozoriti na važnost ove razlike u pitanju o realnosti izvanjskog svijeta? Ne velim, da bi na tom mjestu trebalo detaljno izvesti dokaz, kako očutni sadržaji iziskuju realni (t. j. svijest našu transcendentni ili transubjektivni) agens, a upravo pogrešno bi bilo na tome mjestu izlagati sve opreke između realističkih i idealističkih sustava — ali prigovorio ne bi autoru

sigurno nitko, da je barem napomenuo, kako se na osnovi razlike između očuta i pomisli dalje razvija t. zv. problem realnosti, koji je, kako spravom Külpe kaže, na pragu filozofije budućnosti.

Još veći nedostatak nego u navedenom pogledu, osjećam na koncu 3. odsjeka, gdje se govori o misaonim tvornama (Gedanken). Neosporiva je zasluga njemačke filozofije (napose vircburške škole), da se onamo od g. 1900. znatno pokročilo u empiričkom istraživanju onog psihičkog zbivanja, što ga zovemo razumijevanje (Verständnis) ili zapravo urazumljivanje. Početnici ovog empiričkog istraživanja (K. Marbe,¹ H. J. Watt,² N. Ach,³ A. Messer⁴) uzeli su naime obzira samo na gotovo, već otprije poznato, memorativno znanje, pa su pitali za psihičku narav razumijevanja, ali nastavljači (osobito K. Bühler⁵) preciziraju pitanje ovako: koji su prvi elementi misaonog znanja, odnosno kako nastaje prvo razumijevanje (= urazumljivanje)? Pa kaošto bi veoma poželjno bilo, da je autor ovdje donio kritički prospekt u naučanju ovih najodličnijih predstavnika emp. psihologije gledom na pitanje o nastanku spoznaje, tako još više smatram neoprostivo, što nije upozorio, kako se najnovija (Bühlerova) istraživanja u glavnom podudaraju s peripatetičko-skolastičkom naukom. Trebalo bi naime istaknuti (proti senzualizmu), da za urazumljivanje nedostaju senzitivni elementi, već da se iziskuju nepredodžbene misaone tvorine (Gedanken), a onda pokazati, da one nijesu drugo nego skolastičke species intelligibiles. Pa budući da se u starijoj skolastici nalazi nemali hiatus upravo kod pitanja o psihičkim funkcijama, koje proizvode prve sadržaje misaonog našeg znanja, zato bi to već imao biti dostatan razlog, koji bi mogao autora

¹ Exper.-psych. Untersuchungen über des Urteil (Lpzg. 1901).

² Arch. f. die ges. Psych. IV. 3 (1905) 289—436.

³ Über die Willenstätigkeit und das Denken (Gött. 1905).

⁴ Arch. f. d. ges. Psych. VIII. 1. i 2. (1906) 1—224.

⁵ ib. IX. 4. (1907) 297—365.

ponukati na empiričku analizu urazumljivanja. Ovaj bi ga elaborat doveo do pitanja o apstrakciji, a svaki izdašan odgovor na ovo pitanje naišao bi na izdašno priznanje. Uostalom autor u Predgovoru obećaje, da će se ovakovim pitanjima napose zabaviti, pa ni onda ne će izostati zasluženo priznanje. Drugi pak dio njegove emp. psihologije naviješten je za koju godinu, a raditi će o t. zv. višim duševnim tvorinama.

Dr. S. Zimmermann.

Krašković Dr. Ljudevit mlađi.

Radiotelegrafsko pravo. Preštampano iz „Mjesečnika“. Vukokovar 1917. U 8° ima strana VI. + 84.

Mladi pregalac na književnom polju odvjjetnički je perovoda u Vukokovaru. Napisao je misaule godine u glasilu pravničkoga društva seriju članaka o predmetu najmodernijem, a sada je te svoje članke sakupio u jednu cjelinu. Tim svojim izdanjem učinio je svoju zanimljivu i poučnu raspravu pristupačnom široj publici, onaj naime, koja ne čita „Mjesečnik“. U prvom dijelu rasprave uvodi nas pisac u sam predmet o Hertzovim valovima, kada su otkriveni, koja im je narav i uporaba. Prelazi zatim pisac da nam opiše najnoviju vrst brzovanja — radiotelegrafiju, spominje važnost njezinu u mirno doba na kopnu, na moru i u zraku, te važnost njezinu u ratno doba, kako u kopnenom tako i u pomorskom i zračnom ratu. Pošto je jošte spomenuo izvore radiotelegrafskog prava (institut za međunarodno pravo u Gentu god. 1906., Londonsku radiotelegrafsku konferenciju iz god. 1912., i Haašku mirovnu konferenciju od god. 1907.) prelazi na drugi dio rasprave o radiotelegrafskom pravu u mirno doba. Pisac rješava prvo glavno pitanje o pravnoj naravi zračnoga prostora. Navodi teorije suvereniteta države nad zračnim prostorom i teoriju slobode zraka. On pristaje uz ovu potonju, jer ova jedina osigurava potpunu slobodu radiotelegrafskoga prometa, dok je ona prva i pravnički i praktički i etički nemoguća, jer zračni prostor nije sposoban za suverenitet, niti se dađe provesti poštivanje toga

suvereniteta, niti ima jedna država pravo isključiti drugu od porabe zračnoga prostora, što bi bila nužna posljedica one prve teorije. Drugo je glavno pitanje, o kojem ovisi radiotelegrafsko pravo: u kojem odnošaju stoji radiotelegrafija prema drugim brzovajnim sistemima? Pisac se slaže sa većinom učenjakâ, da je radiotelegrafija podvrsta telegrafije. Iz ovoga načela neposredno slijedi zaključak, da se cjelokupno u pojedinim državama u krjeposti nalazeće interno brzovajno zakonodavstvo imade primijeniti i na radiotelegrafiju. Dosadanje zakonske ustanove polaze sa stanovišta, da države imadu pravo na međusobni radiotelegrafski promet. Tu treba da vlada sloboda prometa. Jedino ako izgleda pogibeljan po državnu sigurnost privatni radiotelegrafski brzovaj, smije ga država zaustaviti. Radiotelegrafija potpada pod državni monopol kao i drugi brzovaji. Svatko ima pravo da se posluži ovom vrsti brzovajljanja, ali u svim državama ne postoji radiotelegrafsko pravno jamstvo, niti se može čuvati tajna kao kod listovne pošte. Budući da je radiotelegrafija podvrsta telegrafije, to vrijede iste kaznenopravne ustanove protiv oštetiitelja radiotelegrafskih uredaja kao i protiv oštetiitelja telegrafskih uredaja. — U trećem dijelu prikazuje nam pisac radiotelegrafiju kao važno ratno sredstvo. Prema tomu nastalo je radiotelegrafsko pravo u ratno doba, kao što postoji brzovajno ratno pravo, koje imade za predmet obični električni brzovaji podmorske brzovajne kabele. Veoma umno razlaže nadalje pisac, na temelju postojećih ustanova, da zaraćena država ne smije postupati sa radiotelegrafistom, ako ga uhvati, kao sa uhomom već kao sa ratnim zarobljenikom. Radiotelegrafski uredaji na neprijateljskom teritoriju jesu objekt za navalu, pa ih za to smije zaraćena stranka zaplijeniti ili uništiti, bili oni privatno vlasništvo ili državno, bili oni na kopnu ili na brodovima. U kopnenom ratu dozvoljeno je zaplijeniti privatne radiotelegrafske postaje i aparate, ali se imadu vratiti odnosno naknaditi, kada se sklopi mir. U pomorskom ratu radiotelegrafske postaje na privatnim brodovima potpadaju kao i brodovi pod